

De aceea, Golgota a devenit un loc pe care innografiile au început să-l pomenească în cîntecele lor.

O asemenea întîmpinare o întîlnim în *Octoih*.

Octoihul este o carte de ritual caracteristică Orientului ortodox, ceva corespunzător neexistînd între cărțile liturgice apusene. Opera, după cum se știe, i se atribuie Sf. Ioan Damaschinul, care i-ar fi dat forma actuală la începutul secolului al VIII-lea, dar cercetări mai noi au arătat că la ea s-a lucrat cu mult înainte de Damaschinul, iar după el de Teodor Studitul pe la anul 800, pentru ca în a doua jumătate a secolului al IX-lea Mitrofan de Smirna să contribuie la desăvîrșirea ei în forma de azi¹. Această redacție care privește serviciul duminical pe opt «glasuri» — de aici și numele — este cunoscută și ca *Micul Octoih*, spre deosebire de *Marele Octoih* sau *Paracletichi* (Παρακλητική)², care este o redacție ulterioară mai dezvoltată, cuprinzînd oficial celor opt glasuri pentru fiecare zi din săptămîină.

Opera aceasta a pătuns de timpuriu în literatura românească în limba slavă și a fost tradusă mai tîrziu în românește. Aici, în redacția Octoihului Mare, la glasul 5, sedelna de Miercuri dimineața, se poate citi:

«Locul Căpătîinii raii s-au făcut, că numai cît s-au înfipt Lemnul Crucii, îndatăși au odrăzlit strugurul vieții, pe tine, mîntuitorule, spre a noastră veselie, slavă ție»³.

Originalul grec începe cu «Τόπος κρανίου παραδεισος γέγονε» (Locul Craniului rai a devenit)⁴, iar textele slavone traduc aidoma textul grec: Мѣсто лосиши раи бѣсть. (Locul Căpătîinii a devenit rai)⁵.

Invocarea aceasta din *Marele Octoih* este elocventă și revelatoare pentru tema noastră.

Fără comentarii prea multe, se poate observa ușor că inițialele **versiunii slavone** ale acestui început de tropar dau tocmai «criptograma» de pe piatra de mormînt a lui Neagoe Basarab: **МΑΡΕ**.

Nu putem și din ce imagine s-a inspirat primordial innograful.

Formula aceasta însă, în care se amintește Golgota, s-a atașat de la o vreme crucii, acolo unde ia contact cu pămîntul și unde se vede craniul lui Adam. În consecință, formula, a cărei dezlegare o cunoaștem acum, nu se referă la piatra de mormînt, la osemintele celui de sub ea sau la numele meșterului pietrar, care ar fi fost Meșterul Manole⁶. Rămîne de cercetat doar dacă ea apare și pe pietre funerare anterioare sau Neagoe și cărturarii din vremea lui au luat-o pentru prima dată de la slavi, introducînd-o în cultura românească.

Fapt este că formula **МΑΡΕ** nu însoțește numai crucile de pe lespezile de mormînt. Ea se găsește în primul rînd în *miniaturile cărților vechi*, începînd cu cele tipărite chiar în vremea lui Neagoe Basarab, lucru semnificativ. De altfel, bibliografii și istoricii literari n-au găsit o dezlegare pentru aceste semne. În *Evangheliarul* slavonesc, tipărit de Macarie la Tîrgoviște în 1512, se află o asemenea miniatură, avînd pe marginea de deasupra o cruce încadrată la bază de literele **МΑΡΕ**. La mijlocul miniaturii e stema Țării Românești: un șoim cu crucea în cioc (fig. 3). Meșterul tipograf Macarie a împămîntenit în cultura românească elemente de cultură sud-slavă.

Această miniatură o regăsim mai tîrziu reproducă aidoma de Coresi atît în *Octoihul mic*, tipărit la Brașov în 1557⁷, cît și în *Triodul Pentecostar*, scos de sub teasc la Tîrgoviște în 1558⁸. Altfel este însă gravată pentru *Octoihul mic*, tipărit la 1580 în Alba-Iulia de Lorînt. Vulturul este mai elegant, în poziție inversă, crucea pe care o ține în cioc e mai scurtă, proporțiile sînt mai bine păstrate aici, iar literele **МΑΡΕ** se depărtează mult de cruce, ceea ce dovedește că tipograful nu le mai înțelegea de pe acum semnificația (fig. 4).

Diaconul Coresi mai reproduce, după *Evangheliarul* lui Macarie, în *Tetraevangheliarul* său din 1561 și o altă miniatură, cap de pagină, mai simplă, avînd aceiași cruce deasupra. Interesant că la Macarie lipsește formula **МΑΡΕ** de la baza crucii. Coresi i-o adaugă însă⁹.

Introdusă prin tipărituri, formula respectivă în prescurtare apare și în cărți vechi. O

¹ Vezi J. Pargoire, *L'Eglise byzantine de 527 à 847*, Paris, 1905, p. 332—333; cf. și S. Salaville, *Liturgies orientales*, Paris, 1932, p. 187. Paternitatea e restituită cu detalii și mai multă precizie în această din urmă lucrare, p. 187—188, arătîndu-se și alți colaboratori: Sf. Cosma, Împăratul Leon al VI-lea și fiul său Constantin Porfirogenetul.

² Organizarea acestei redacții se datorește Sf. Iosif Innograful (S. Salaville, *op. cit.*, 188).

³ *Octoih ce se zice elinește Paracletichi*, Buda, Tip. Universității, 1811, p. 43 (187).

⁴ Παράκλητική, Veneția, 1897, p. 207.

⁵ Božidar Vuković, *Ἐκτονὴ μετοφασμῆς*, Veneția, 1536—1537: «Мѣсто лосиши раи бѣ(ст)я».

⁶ Identificarea Meșterului Manole s-a încercat și mai înainte. S. P. Cegăneanu (*Ceva cu privire la Meșterul Manole*, în BGMI, III, 1910, 44—47) credea că Meșterul Manole nu e decît cunoscutul meșter Manea de la Bistrița.

⁷ Reprodusă în *Bibliografia românească veche*, IV, p. 3.

⁸ Reprodusă tot aici, I, p. 32. De remarcă că aceiași gravură (fără formula **МΑΡΕ**, iar imaginea inversată) e reproducă și într-un *Evangheliar* sîrbesc tipărit la Belgrad în 1552 (reproducere în *Bibliografia românească veche*, I, p. 13). De altfel, influența evangheliarului lui Macarie asupra acestui evangheliar sîrbesc e mai largă (Paul J. Șafarik, *Geschichte der sudslavischen Literatur*, Praga, 1865, vol. III, p. 255—256).

⁹ Facsimil în *Bibliografia românească veche*, I, p. 45.